

UOT 336.714

MÜƏSSISƏNİN DAXİLİ MALİYYƏ İNFRASTRUKTURUNUN FORMALAŞMASI MEXANİZMİ

¹HÜSEYNOVA MƏLAHƏT SOLTAN qızı²TAĞIYEVA AİDƏ VALEH qızı*Sumqayıt Dövlət Universiteti, 1-dosent, 2-böyük laborant*aidatagiyeva02@gmail.com*Açar sözlər: maliyyə, müəssisə, infrastruktur, planlaşdırma, nəzarət, təhlil*

Bazar münasibətləri şəraitində hər bir təsərrüfat subyekti istehsal-təsərrüfat fəaliyyətini həyata keçirmək üçün özünün daxili maliyyə infrastrukturunu formalaşdırır. Daxili maliyyə infrastrukturunun əsas məqsədi müəssisənin maliyyə sabitliyinin təmin edilməsinə və möhkəmləndirilməsinə, onun ödənilmə qabiliyyətinin yüksəldilməsinə əlverişli şərait yaratmaqdır. Odur ki, hər bir müəssisə səmərəli fəaliyyətinin təşkili üçün daxili maliyyə infrastrukturunu formalaşdırmalıdır. Çünki hər bir müəssisənin normal və səmərəli fəaliyyət göstərməsi onun daxili maliyyə infrastrukturunun formalaşmasından çox asılıdır.

Müasir dövrdə iqtisad elmləri qarşısında bir sıra həlli vacib olan problemlər durur ki, həmin problemlərdən ən əsasları məhsulların tədavi kanallarında ləngimədən təkrar istehsalın növbəti mərhələsinə daha tez keçidinin təmin etməkdən, məhsul istehsalçıların məhsullarının keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasından, məhsul çeşidinin artırılmasından, istehlakçı sifarişlərinə dolğun cavab vermək baxımından əlavə vaxt qazanmasından, ayrı-ayrı mərhələlərdə çəkilən maddi məsrəflərin azaldılmasından ibarətdir. Bazar iqtisadiyyatı yolu ilə inkişaf edən ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, yuxarıda sadalanan problemlərin aradan qaldırılması və qeyd olunan məsələlərin həlli məhz daxili maliyyə infrastrukturunun səmərəli formalaşdırılması və idarə edilməsindən asılıdır. Bazar münasibətləri sisteminin mürəkkəbliyi, məhsulların bölgüsü prosesinə keyfiyyətə yüksək tələbkarlıq, çevik istehsal sistemlərinin yaradılması, məhsulların daşınması, saxlanması, zəruri ehtiyatların yaradılması və onlara nəzarət, tədarük prosesinin planlaşdırılması və təşkili mexanizmi, servis xidməti və s. maliyyə infrastrukturunun səmərəli formalaşdırılması və idarə edilməsini zəruri edən ən mühüm amillərdir.

Qeyd edək ki, müəssisədə maliyyə fəaliyyətinin idarə edilməsi bu məqsədlə yaradılan infrastruktur tərkibindən həyata keçirilir. Həmin infrastrukturlara maliyyə direktoru və ya maliyyə üzvrə vitse prezident rəhbərlik edir. Bu infraqurkтура daxil olan bölmələr pul vəsaitlərinin, qısamüddətli maliyyə qoyuluşlarının idarə edilməsi, maliyyə təhlili, kredit siyasəti, investisiya fəaliyyəti, proqnozlaşdırma və planlaşdırma, vergitutma və bütövlükdə müəssisənin mühasibat hesabatının tərtibatı ilə məşğul olurlar [3, s.86].

Daxili maliyyə infrastrukturunun formalaşması istehsal prosesinin normal gedişinə maneçilik törədən bu və ya digər hadisənin aradan qaldırılması üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə fəal infrastruktur formalaşması yüksək kompleks mexanikləşdirilmə və avtomatlaşdırılmış istehsal şəraitində xüsusilə zəruridir.

Daxili maliyyə infrastrukturunun fəaliyyəti genişləndikcə müəssisənin formalaşmasında və inkişafında nəzərə çarpacaq dərəcədə irəliləyiş baş verir. Belə ki, müəssisənin müxtəlif bölmələri arasında vasitəçilik edən daxili maliyyə infrastrukturunun subyektləri iqtisadi resursların dövriyyəsinin başa çatdırılmasında apancı rol oynayır, kommertiya uğurlarının əldə edilməsinə kömək edir, maliyyə-kredit resurslarının təmərküzləşməsinə və bu resursların müəssisənin daha səmərəli və yüksək ödənilmə qabiliyyətli sahələrinə yönəldilməsinə şərait yaradır.

Daxili maliyyə infrastrukturunu təsərrüfat fəaliyyətinin idarə olunması mexanizminin tərkib hissəsi olmaqla təşkilatın digər istehsal və sosial infrastrukturunu ilə sıx əlaqədədir. Belə ki, mühasibatlıqda qurulmuş birbaşa əlaqələr nəticəsində onlardan istehsal və satış planları, debitor və kreditorların siyahısı, işçilərə ödənilən əmək haqqı barədə və digər sənədlər əldə olunur. Daxili maliyyə infrastrukturunu isə öz növbəsində mühasibatlığı maliyyə planları ilə və onların icrasına dair analitik hesabatlarla təmin edir. Gəlirləri proqnozlaşdırmaq və operativ maliyyə planlarını tərtib etmək üçün maliyyə infrastrukturunu məhsul satışına dair rəqəmləri, mal dövriyyəsinə maliyyə resursları ilə təmin etmək üçün xərc smetasını marketinq şöbəsindən alır. Marketinq əməliyyatlarının daha gəlirli olması məqsədilə maliyyə infrastrukturunu hər bir müqavilənin qiyməti müəyyən edilərkən güzəştlər sistemini təsdiq edir, satış və marketinq məsələlərini təhlil edir və beləliklə, iri əqdlərin bağlanmasına şərait yaratmış olur.

Müəssisələrdə maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinə nəzarət edilməsinə xüsusi diqqət yetirilməlidir, çünki onun səmərəli qurulmasından müəssisənin maliyyə nəticələri çox asılıdır. Müəssisənin daxili maliyyə infrastrukturunu biznes-planın icrasına, eləcə də xüsusi və borc kapitallarının təyinatı üzrə istifadəsinə daim nəzarət edirlər. Nəzarət-təhlil funksiyasının həyata keçirilməsində maliyyə işçilərinə mühasibatlıq çox böyük kömək göstərir, bununla da smetaların tərtib edilməsinin dürüstlüyü, kapital xərclərinin ödənilməsi haqq-hesabı yoxlanılır, bütün hesabat növləri təhlil edilir, maliyyə və plan intizamına əməl olunması prosesinə nəzarət edilir [2, səh.193].

Müəssisələrin daxili maliyyə infrastrukturunu öz funksiyalarını və onların qarşılıqlı əlaqəsini daha əhatəli, daha səmərəli reallaşmasına zəmin yaratmalıdır. Hər şeydən əvvəl müəssisənin idarə edilməsinə maliyyə mexanizmi vasitəsilə onların zəruri pul vəsaitləri ilə təmin olunmasına nail olunur. Bu halda ən başlıca şərt odur ki, müəssisələrin pul vəsaitlərinin mənbəyi onların əldə etdikləri gəlir olsun və bu gəlir hesabına bütün xərclər ödənilsin. Əgər əlavə pul vəsaitinə ehtiyac duyulursa, onda kreditdən istifadə etmək olar. Odur ki, müəssisənin daxili maliyyə infrastruktur bölmələrinin kredit təşkilatları ilə münasibətlərinin formalaşması prosesi baş verir [1, səh.266].

Təsərrüfat subyektlərinin maliyyə fəaliyyətinin təşkil edilməsində maliyyə planlaşdırılması mühüm yer tutur. Maliyyə planlaşdırılması zamanı hər bir təşkilat öz maliyyə durumunu ətraflı qiymətləndirir, maliyyə ehtiyatlarının artırılması imkanlarını müəyyən edir və onlardan daha səmərəli istifadə edilməsi istiqamətlərini seçir. Planlaşdırma sahəsində daxili maliyyə infrastrukturunu aşağıdakı məsələlərin həllini təmin edir:

- lazım olan hesablamalar əlavə edilməklə maliyyə-kredit planları layihələrinin işlənilməsi;
- xüsusi dövriyyə kapitalına olan tələbatın müəyyən edilməsi;
- təsərrüfat fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi mənbələrinin üzə çıxarılması;
- kapital qoyuluşları planının işlənilib hazırlanması;
- biznes-plan işlənməsində və icrasında yaxından iştirak etmək;
- banka təqdim etmək üçün kassa planlarının tərtib edilməsi;
- məhsul satışı planlarının hazırlanmasında iştirak və illər, rüblər üzrə balans mənfəətinin proqnoz məbləğinin, həmçinin rentabellik göstəricilərinin müəyyən edilməsi.

Operativ iş sahəsində daxili maliyyə infrastrukturunu çoxsaylı məsələlər həll edir. Bunların sırasında ən başlıcaları aşağıdakılardır:

- müəyyən edilmiş vaxtlarda büdcəyə və büdcədən kənar fondlara olan borcların, bank ssudaları üzrə faizlərin, alınmış əmtəə-material qiymətliləri, xidmət və iş üçün mal göndərənlərin hesablarının ödənilməsi, işçilərin əmək haqqlarının ödənilməsi və digər kassa əməliyyatlarının aparılması;
- istehsal xərclərinin maliyyələşdirilməsinin təmin edilməsi;
- müqavilə şərtlərinə uyğun olaraq kreditlərin sənədləşdirilməsi;
- məhsul satışı, satışdan əldə edilən mənfəət və digər maliyyə göstəriciləri barədə gündəlik operativ uçotun aparılması;

- vəsaitlərin daxil olmasına və maliyyə planının digər göstəricilərinin icrasına dair arayışların hazırlanması.

İstehsal-kommersiya təşkilatında nəzarət-təhlil işinə xüsusi diqqət yetirilməlidir, çünki onun səmərəli qurulmasından müəssisənin maliyyə nəticələri çox asılıdır. Daxili maliyyə infrastrukturunu maliyyə, kassa, kredit, mənfəət və rentabellik planlarının icrasına, eləcə də xüsusi və borc kapitallarının təyinatı üzrə istifadəsinə daim nəzarət edir. Nəzarət-təhlil işinin həyata keçirilməsində maliyyə xidmətinə mühasibatlıq çox böyük kömək göstərməklə, smetaların tərtib edilməsinin dürüstlüyü, kapital xərclərinin ödənilməsi haqq-hesabı yoxlanılır, bütün hesabat növləri təhlil edilir, maliyyə və plan intizamına əməl olunması prosesinə nəzarət edilir.

Məlumat üçün qeyd edək ki, hər bir müəssisə istehsal-ticarət fəaliyyəti prosesində məhsul satan və malalan təşkilatlarla birgə əməkdaşlıq üzrə tərəfdaşları ilə qarşılıqlı təmasda olur, ittifaq və assosiasiyalarda üzv kimi iştirak edir, təsisçi kimi nizamnamə kapitalının formalaşmasına öz payını verir, bank və büdcə təşkilatları ilə, büdcədən kənar fondlarla və sair təşkilatlarla təsərrüfat əlaqələrinə girir. Bu çoxşaxəli maliyyə-təsərrüfat əlaqələrinin əsasını pul və pulun hərəkəti təşkil edir. Pulun hərəkəti vastəsilə həm satıcının, həm də alıcının maraqları qarşılıqlı şəkildə təmin olunur və hər bir müəssisənin əldə etdiyi gəlir hesabına xüsusi pul fondlarının yaradılmasına iqtisadi zəmin yaranır. Bütün bunlar müəssisənin daxili maliyyə xidmətinin formalaşdırılmasının ilkin şərtləridir [4, s.529].

Nəticə olaraq deyə bilərik ki, bütövlükdə, müəssisələrin daxili maliyyə infrastrukturunun formalaşması pul fondlarının formalaşdırılması və istifadəsinə əsaslanır. Bu fondlar vasitəsilə maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin, eləcə də geniş təkrar istehsalın zəruri pul vəsaiti ilə təminatı, elmi-texniki tərəqqinin maliyyələşdirilməsi, yeni texnika və texnologiyanın mənimsənilməsi, tətbiqi, iqtisadi həvəsləndirmə tədbirlərinin həyata keçirilməsi baş verir.

Müəssisədə nəinki ən az xərclə daha çox məhsul istehsal edilməsində, həmçinin, istehsal vaxtı və tsiklinin, istehsal tullantılarının və zay məhsulların miqdarının xeyli azaldılmasında, növbədaxili və növbələrarası boşdayanma hallarının minimuma endirilməsində, yaxud da tamamilə aradan qaldırılmasında, istehsal aparatından və elmi-texniki potensialdan daha dolğun istifadə olunmasında daxili maliyyə infrastrukturunun düzgün təşkil edilməsi müstəsna rol oynayır. Bütün bunlar isə son nəticədə əmək məhsuldarlığı artımında, məhsulun keyfiyyətinin yüksəldilməsində və maya dəyərinin aşağı salınmasında öz əksini tapır. Qeyd edilənlər bütövlükdə istehsalın səmərəliliyinin yüksəldilməsinin əsas amillərindəndir.

Məqalədə müəssisədə daxili maliyyə infrastrukturunun formalaşmasının ilkin şərtləri araşdırılmış, bu tip infrastrukturların səmərəli təşkili ilə bağlı təklif və tövsiyələr irəli sürülmüşdür. Məqalədə irəli sürülən təklif və tövsiyələrin reallaşdırılması sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin təşkilində mühüm rol oynaya bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasov A.B., Abbasov S.A. Maliyyə biznesi. Dərslik. Bakı: İqtisad Universiteti, 2014, 356 s.
2. Əlibəyov N.V. Təsərrüfat subyektlərinin səmərəli fəaliyyətinin iqtisadi mexanizmi. Bakı: MBM, 2014, 404 s.
3. İsayev A.S. Maddi istehsalda fəaliyyət göstərən təsirlər, yaxud texniki-iqtisadi inkişafın yeni tələbləri. Bakı: Azər nəşr, 2009. 512 s.
4. Mahmudov İ.M., Zeynalov T.S., İsmayılov N.M. İqtisadi təhlil. Bakı: İqtisad Universiteti, 2010, 810 s.

РЕЗЮМЕ
МЕХАНИЗМ ФОРМИРОВАНИЯ ВНУТРЕННЕЙ ФИНАНСОВОЙ ИНФРАСТРУКТУРЫ
ПРЕДПРИЯТИЯ

Гусейнова М.С., Тагиева А.В.

Ключевые слова: *финансы, предприятие, инфраструктура, планирование, контроль, анализ*

В статье исследованы цели и возможности формирования внутренней финансовой инфраструктуры предприятия. Этот процесс рассмотрен как один из факторов повышения эффективности производства. Также комментируются такие вопросы внутренней финансовой инфраструктуры, как планирование, оперативная, контрольно-аналитическая работа.

SUMMARY
MECHANISM OF FORMATION OF INTERNAL FINANCIAL INFRASTRUCTURE
OF THE ENTERPRISE

Huseynova M.S., Taghiyeva A.V.

Key words: *finance, enterprise, infrastructure, planning, control, analysis*

The article examines the purpose and position of the formation of the internal financial infrastructure of the enterprise. This process is considered as one of the factors for increasing production efficiency. Also commented on such issues of domestic financial infrastructure as planning, operational, control and analytical work.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	17.10.2018
	Son variant	17.12.2018